

Regeringens proposition

1996/97:162

Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar m.m.

Prop.

1996/97:162

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 26 maj 1997

Göran Persson

Ylva Johansson
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås statligt stöd till TUFF-utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk.

Utbildningens syfte skall vara att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling.

För tillträde till utbildningen förutsätts deltagarna ha vissa förkunskaper. Föräldrar till yngre barn skall prioriteras och utbildningen skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern och bör genomföras inom loppet av fyra år. Utbildningen skall bestå av påbyggbara kurser och omfatta 240 timmar om 60 minuter.

Utbildningen skall utformas i regional samverkan inom ramen för en av Statens skolverk fastställd ramkursplan. Statsbidrag skall lämnas för kostnader för dels anordnandet av utbildningen, dels deltagandet i utbildningen. Statens skolverk skall följa upp, utvärdera samt ha tillsyn över utbildningen.

1	Förslag till riksdagsbeslut.....	3
2	Ärendet och dess beredning.....	3
3	Nuvarande förhållanden	3
3.1	Kort historik om teckenspråksutbildning för föräldrar	4
3.2	Annan teckenspråksutbildning för vuxna	5
3.3	Ansvarsförhållanden	6
3.4	Försöksverksamhet med koncentrerad teckenspråksutbildning	7
3.4.1	Solbackenprojektet	7
3.4.2	Härnösands folkhögskola - Norrlandsmodellen	8
4	Utgångspunkter	9
5	Statsbidrag till utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation	10
5.1	Systematiserad utbildning i teckenspråk.....	10
5.2	TUFF-utbildningens syfte, målgrupp och omfattning	12
5.3	Utbildningens utformning.....	13
5.4	Statsbidrag till kostnader för anordnande och deltagande i utbildning i teckenspråk för föräldrar, m.m.....	15
5.5	Finansiering och genomförande.....	16
6	Lärare i teckenspråk, utveckling av studiematerial och pedagogiskt utvecklingsarbete m.m.	17
7	Teckenspråk som kärnämne	18
	Bilaga 1. Sammanfattning av betänkandet TUFF - Teckenspråks- utbildning för föräldrar (SOU 1996:102)	20
	Bilaga 2. Sammanställning av remissinstanser och yttranden över betänkandet TUFF - Teckenspråksutbildning för föräldrar (SOU 1996:102)	24
	Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 26 maj 1997	30

Regeringen föreslår att riksdagen godkänner det som regeringen förordar om grunderna för statligt ekonomiskt stöd till utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation (avsnitt 5).

2 Ärendet och dess beredning

Den 30 november 1995 bemyndigade regeringen det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om det offentliga skolväsendet och fristående skolor att tillkalla en särskild utredare (U 1995:13) med uppdrag att utreda frågor kring utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn samt till andra barn med motsvarande behov av teckenspråk för kommunikation. Enligt direktiven (dir. 1995:151) skulle utredaren lämna ett samlat förslag till hur utbildning i teckenspråk för föräldrar bör organiseras, finansieras och administreras samt omfattningen av offentligt stöd.

Den särskilda utredaren lämnade den 1 augusti 1996 sitt betänkande TUFF - Teckenspråksutbildning för föräldrar (SOU 1996:102) som i sammanfattning finns i bilaga 1. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena finns i bilaga 2.

Statens skolverk (Skolverket) har i skrivelse den 23 februari 1996 lämnat underlag för regeringens bedömning i avsnitt 7 Teckenspråk som kärnämne. Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn (DHB) har i skrivelse tillstyrkt Skolverkets förslag.

3 Nuvarande förhållanden

Teckenspråket skiljer sig i flera avseenden från andra språk. Det är ett visuellt/gestueellt språk med egen grammatik som utvecklats i samvaro mellan döva. Teckenspråket uppfattas med synen och fungerar oavhängigt av ljud. Det utförs med rörelser i händer, ögon, ansikte, mun, huvud och kropp. Dessa rörelser har samma funktion som ord, syntaktiska konstruktioner och intonation har i ett talat språk. Teckenspråket saknar skriftspråk. Det är inte ett internationellt språk utan varje land har sitt nationella teckenspråk. Teckenspråk uppvisar liksom talade språk olika språkstilar beroende på kön, ålder och olika sociala miljöer.

Inställningen till teckenspråk som språk har varierat. Under hela 1900-talet och i ökande omfattning under efterkrigstiden kom teckenspråket, bl.a. som en följd av tekniska uppfinningar och medicinska rön, att betraktas som ett icke fullvärdigt språk och som en mindre önskvärd kommunikationsmetod döva emellan. Målsättningen i dövundervisningen var, att döva skulle lära sig svenska språket i såväl talad som skriven form. Därigenom skulle behovet av teckenspråk minimeras. I början av 1970-talet präglades kurser i teckenspråk av s.k. tecknad svenska i

motsats till vad man då under en tid kallade dövas teckenspråk. Samtidigt inleddes forskning runt teckenspråk i Sverige. Fram till 1970-talet var teckenspråk egentligen en icke tillåten kommunikationsmetod i dövskolan. Teckenspråkets status som språk lades fast i början av 1980-talet då språket infördes som första språk i läroplanen för de statliga specialskolorna för döva. Detta innebar att skriven svenska blev andra språk. Medvetenheten om teckenspråkets betydelse inte bara för döva utan även för hörselskadade har ökat successivt.

3.1 Kort historik om teckenspråksutbildning för föräldrar

Sedan mitten av 1960-talet har bl.a. Stockholms dövas förening haft kurser i teckenspråk. Föreningen höll i början av 1970-talet sin första föräldrakonferens som bl.a. bidrog till att kurser i teckenspråk för hörande föräldrar kom igång på allvar. Intensivkurser startades vid Dövas hus i Stockholm, till en början i regi av Västanviks folkhögskola.

Vid Västanviks folkhögskola för döva startades i början av 1970-talet sommarkurser i teckenspråk för föräldrar. Under 1980-talet började flera andra folkhögskolor och studieförbund, oftast i samverkan med handikapporganisationerna, att anordna kurser i teckenspråk bl.a. för föräldrar.

Som en följd av integrationsutredningens förslag (SOU 1982:19) skapades under 1980-talet s.k. kunskapscentra inom specialskolornas upptagningsområden i syfte att vara regionala komplement till det specialpedagogiska stödet som ges till elever med hörselskada i grund- och gymnasieskola. Dessa centra har allt sedan dess, i samverkan med den pedagogiska hörselvården, kommunerna, organisationerna och olika utbildningsanordnare, spelat en aktiv roll vad gäller teckenspråkskurser för föräldrar. Särskild utbildning har anordnats för invandrarföräldrar.

Ett tidsbegränsat statligt stimulansbidrag infördes fr.o.m. den 1 januari 1994 för att påskynda utvecklingen av habilitering och rehabilitering. Bestämmelser om detta finns i förordningen (1993:1284) om tillfälligt statsbidrag till utvecklingsinsatser inom habilitering och rehabilitering. Med stöd av detta bidrag har några landsting startat projekt som syftar till att förbättra stödet inom den pedagogiska hörselvården. Landstingen i Örebro, Stockholms och Älvsborgs län har startat projekt i syfte att erbjuda föräldrar ett förbättrat stöd. I samtliga projekt ingår teckenspråk för föräldrar som en huvudsaklig del. Stimulansbidragen upphör med utgången av år 1997.

Landstingen

Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL, reglerar bl.a. landstingens verksamhet inom detta område. Enligt 3 a § HSL skall landstingen bl.a. erbjuda habilitering. Bestämmelsen infördes på förslag i propositionen om stöd och service till vissa funktionshindrade (prop. 1992/93:159). Det föredragande statsrådet uttalade i propositionen att habilitering och rehabilitering är i vid bemärkelse verksamheter som syftar till att ge funktionshindrade bästa möjliga funktionsförmåga och bästa möjliga

förutsättningar för delaktighet i samhället. För att nå detta ansågs det behövas en samverkan mellan olika verksamheter på det medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska området.

Habiliteringsbegreppet har kommit att beteckna verksamheter med inriktning på framför allt barn och ungdomar. Inom ramen för habilitering anordnar landstingen sedan årtionden pedagogisk hörselvård dvs. att utöver medicinsk rehabilitering också ge psykosocialt och pedagogiskt stöd. I rehabiliteringsverksamheten ingår den första introduktionen i form av vägledning för döva/hörselskadade barn och föräldrar i hemmet och introduktionsundervisning i teckenspråk för föräldrar och ibland även andra anhöriga.

3.2 Annan teckenspråksutbildning för vuxna

Utbildning i teckenspråk för vuxna på olika nivåer bedrivs av flera olika utbildningsanordnare.

Ett tiotal folkhögskolor i landet har för närvarande längre eller kortare kurser i teckenspråk för hörande. Som förberedelse för utbildning till tolk ges tvååriga utbildningar i teckenspråk vid sju folkhögskolor.

Västanviks folkhögskola har dessutom intensivkurser som är upplagda i fem steg. Dessa kurser var från början avsedda för föräldrar men är numera öppna för alla. Vidare anordnas en ettårig teckenspråksutbildningslinje för döva/teckenspråkiga deltagare.

Vid Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH) kan teckenspråk som C-språk på gymnasial nivå läsas som kurser på distans med en till två veckor förlagda till Härnösand.

Vid Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet finns kurser i teckenspråk. Även Göteborgs universitet, Mitthögskolan och Högskolan i Örebro har utbildning i teckenspråk. Lärarhögskolan i Stockholm bedriver teckenspråksutbildning för olika personalgrupper.

Hörande som har en döv arbetskamrat kan få teckenspråksutbildning genom AMS.

AMU-grupperna i Örebro och Uppsala samt stiftelsen AMU-Hadar i Malmö ger utbildning i teckenspråk. AMU-Hadar bedriver, förutom utbildning för döva samt pedagogiskt och tekniskt utvecklingsarbete, också föräldrautbildning i teckenspråk på uppdrag av Pedagogiska hörselvården i tidigare Malmöhus läns landsting.

I vissa kommuner anordnas teckenspråksutbildning som C-språk inom den kommunala vuxenutbildningen och som individuellt val inom gymnasieskolan. Vid Birger Sjöbergsgymnasiet i Vänersborg anordnas vidare teckenspråksutbildning på lokal gren av samhällsvetenskapsprogrammet. Regeringen har den 22 maj 1997 medgett att den lokala grenen i teckenspråk får anordnas med riksrekrytering.

Studieförbund och dövföreningar anordnar också allmänna kurser i teckenspråk.

Kostnaderna för anordnande av dessa utbildningar finansieras inom ramen för respektive reguljära system. För föräldrar som deltar i teckenspråksutbildning kan ersättning utgå för kostnader för deltagarnas resor, uppehälle och för inkomstbortfall enligt bestämmelserna i för-

ordningen (1992:925) om försöksverksamhet med studiesocialt stöd vid teckenspråksutbildning, det s.k. TU-stödet. Ersättning för inkomstbortfall vid föräldrautbildning inom landstingens pedagogiska hörselvård liksom vid föräldrakurser vid de statliga specialskolornas kunskapscenter kan i stället ges enligt reglerna för tillfällig föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring.

De utbildningar som anordnas för föräldrar har inte någon enhetlig struktur. Någon koordination mellan de olika utbildningarna har heller inte funnits. Detta är också anledningen till den kritik som framförts under en lång följd av år. Det har samtidigt efterlysts en tydlig ansvarsfördelning mellan staten och landstingen på detta område.

3.3 Ansvarsförhållanden

Ansvar för att barnen får omvårdnad, trygghet och en god fostran ligger primärt hos föräldrarna. För att föräldrarna skall kunna fullgöra sitt ansvar krävs en fungerande kommunikation mellan föräldrarna och barnen.

I många avseenden blir kravet på föräldrarnas insatser särskilt stora för att barn med funktionshinder skall få en med andra barn jämförbar situation. För att så långt möjligt underlätta för familjerna och kompensera för de svårigheter funktionshindret innebär ges därför särskilt samhällsstöd till föräldrarna. Ansvar för detta samhällsstöd är delat mellan staten och landstingen. Statens ansvar tar sig uttryck huvudsakligen i form av ekonomiskt stöd enligt bestämmelserna i lagen (1962:381) om allmän försäkring, AFL, och landstingens ansvar för bl.a. habilitering som regleras i Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL. Därutöver har staten tagit på sig ett visst ansvar genom att ge särskilda bidrag till vissa utbildningsinsatser. Bestämmelser om ekonomiskt stöd finns i 9 kap. AFL om vårdbidrag och i 4 kap. samma lag om tillfällig föräldrapenning. Den funktionshindrade kan dessutom få handikappersättning enligt bestämmelserna i 9 kap. 2 § AFL.

Landstingen har, som tidigare redovisats, genom HSL ett ansvar för att bl.a. erbjuda habilitering. Inom ramen för habiliteringen får föräldrarna och i vissa fall andra närstående de första kunskaperna i teckenspråk.

Staten har också tagit ett särskilt ansvar i samband med utbildning för föräldrar till barn med vissa funktionshinder. Tomtebodaskolans resurscenter har - när det gäller synskadade barn - en omfattande kursverksamhet även för föräldrar och anhöriga. Ekeskolans resurscenter för barn som är synskadade och har ytterligare funktionshinder, ger också på liknande sätt kurser för föräldrar och syskon. Liknande resurscenter för andra grupper av funktionshindrade barn och ungdomar drivs med olika former av samhälleligt stöd.

När det gäller utbildning för föräldrar till döva och hörselskadade barn har den statliga insatsen en annan struktur än för andra grupper av föräldrar till barn med funktionshinder. Staten har sedan årtionden och till betydande del finansierat kurser i teckenspråk för föräldrar främst genom statsbidrag till folkbildningen, dvs. studiecirklar och folkhögskolekurser, genom vissa bidrag till organisationerna och genom kurser

vid Statens skolor för vuxna. Det direkta stödet har formen av s.k. TU-stöd och särskilda bidrag till uppbyggnaden av särskilda föräldrautbildningar t.ex. den koncentrerade teckenspråksutbildningen för föräldrar vid Solbacken och vid Härnösands folkhögskola.

Som redan nämnts omfattar landstingens habilitering till viss del också andra närstående än föräldrarna till det döva barnet t.ex. syskon och mor/farföräldrar. Även syskonen kan alltså på detta sätt få den första introduktionen i teckenspråk. Utbildning i teckenspråk för syskon anordnas som t.ex. veckokurser under sommarlovet genom de regionala kunskapscentren vid de statliga specialskolorna och bekostas med medel under utgiftsområde 16, ramanslaget A 8. Särskilda insatser på skolområdet. Det finns numera också möjlighet att som språkval läsa teckenspråk i stället för B-språk i grundskolan. En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning om minst fem elever i kommunen valt ämnet. Teckenspråket kan också läsas som C-språk i gymnasieskolan och komvux.

3.4 Försöksverksamhet med koncentrerad teckenspråksutbildning

En ny uppläggnings av utbildning för föräldrar startade i och med regeringen - efter ansökan av Sveriges Dövas Riksförbund, Stockholms dövas förening och Föräldraklubben Stockholms dövas förening - beviljade statligt stöd fr.o.m. 1992/93, utan angiven sluttidpunkt, till en försöksverksamhet med koncentrerad teckenspråksutbildning för föräldrar vid Solbacken på Värmdö. Försöksverksamheten utökades fr.o.m. hösten 1995. På ansökan av Härnösands folkhögskola tillsammans med Hörselvården i Landstinget Västernorrland, DHB och Kunskapscentret vid Kristinaskolan anordnas nämligen även vid Härnösands folkhögskola koncentrerad teckenspråksutbildning för föräldrar främst från Norrland.

3.4.1 Solbackenprojektet

Utbildningen vid Solbacken är uppbyggd i fyra steg, där varje steg består av tre kurser på en vecka vardera. För att bli antagen till utbildningen krävs vissa baskunskaper i teckenspråk. Uppläggningsen är sådan att föräldrarna skall kunna genomgå ett steg dvs. tre kursveckor per år under fyra år eller totalt tolv kursveckor (240 tim) på fyra år. Varje nytt steg och ny kurs förutsätter att föregående steg/kurs har genomgåts eller att deltagaren har motsvarande kunskaper.

Efter de fyra stegen erbjuds föräldrarna tre temakurser om vardera en vecka vilka omfattar ämnena Föräldraskap, Skola samt Kultur och fritid. Förutom lärarledd undervisning får kursdeltagarna ett studiematerial som är framtaget inom projektet.

Till internatet Solbacken kan föräldrarna ta med sig sina barn, såväl döva som hörande. För medföljande barn anordnas barntillsyn medan föräldrarna har lärarledd undervisning.

Utbildningen är kostnadsfri för kursdeltagarna. Tidigare utgick full ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Fr.o.m. höstterminen 1996 har denna ersättning maximerats till högst 75 kr/timme.

Utbildningen vänder sig till föräldrar från hela landet. Eftersom det varit många sökande till få platser har man endast tagit emot föräldrar till döva barn.

Statsbidrag till verksamheten lämnas i form av en årlig totalsumma och de närmare reglerna för verksamheten utformas av Sveriges Dövas Riksförbund. Redovisning görs efter varje verksamhetsår till Centrala studiestödsnämnden som också betalar ut bidraget.

40 föräldrar har hittills genomgått hela utbildningen i teckenspråk (inkl. temakurser). Innevarande läsår (1996/97) är 160 föräldrar under utbildning i steg 1-4 och 60 föräldrar i temakurserna.

3.4.2 Härnösands folkhögskola - Norrlandsmodellen

Utbildningen vid Härnösands folkhögskola är ett samverkansprojekt mellan folkhögskolan, kunskapscentret vid Kristinaskolan, DHB och landstingets hörselvård. Vidare sker samordning med utbildning i teckenspråk för syskon.

Utbildningen är upplagd i fyra steg omfattande vardera tre veckor per år men med två veckor på sommaren och en vecka på vintern. Utbildningen vänder sig i första hand till familjer från norra Sverige med döva/hörselskadade barn som har teckenspråk som första språk.

Kurserna genomförs som internatkurser vid Härnösands folkhögskola. För barn i förskoleåldern ordnas barntillsyn vid landstingets hörsel-förskola. Syskon i åldrarna 7–16 år har möjlighet att samtidigt delta i en för dem speciellt anpassad teckenspråksutbildning vid Kristinaskolan i Härnösand. För skolbarn som inte deltar i teckenspråksundervisning erbjuds verksamhet i kommunens skola/fritidshem.

Verksamheten finansieras av folkhögskolan, landstingens hörselvård och ett särskilt statsbidrag. Vidare utgår ersättning till föräldrarna – TU-stöd – enligt bestämmelserna i förordningen (1992:925) om försöksverksamhet med studiesocialt stöd vid teckenspråksutbildning. Teckenspråksutbildning för syskon finansieras med medel från utgiftsområde 16, anslaget A 8. Särskilda insatser på skolområdet via kunskapscentret vid Kristinaskolan.

Eftersom utbildningen i Härnösand startade 1995 har inga föräldrar ännu hunnit slutföra utbildningen där. 41 är under utbildning i steg 1–3 innevarande läsår.

Jämförelse Solbacken- och Norrlandsmodellen

Utbildning enligt Solbacken- respektive Norrlandsmodellen har samma omfattning (totalt 12 kursveckor under 4 år) men skiljer något i uppläggning. Numera är ersättningen till föräldrar densamma utom att egenföretagare inte kan få ersättning vid utbildning enligt Norrlandsmodellen eftersom där gäller reglerna för TU-stöd. I Norrlandsmodellen

sker samordning med teckenspråksutbildning för syskon vilket inte sker i Solbackenmodellen. Prop. 1996/97:162

Någon oberoende utvärdering av de båda försöksverksamheterna har inte gjorts. Utbildningarna vid såväl Solbacken som Härnösand är mycket efterfrågade och uppskattade av föräldrarna. Kritik har dock framförts främst mot att alltför få föräldrar kunnat beredas plats.

4 Utgångspunkter

Mycket tidigt insåg berörda handkapporganisationer betydelsen av att föräldrar till döva barn lärde sig teckenspråk. De första utbildningarna för föräldrar startade i mitten på 1960-talet och har sedan vuxit i omfattning i form av kurser anordnade av studieförbund eller folkhögskola, i samverkan med aktuella handikapporganisationer. Staten stöder sådana utbildningar genom statsbidrag till anordnarna. Landstingen ger inom sitt habiliteringsansvar den första introduktionen i teckenspråk för föräldrarna och andra anhöriga.

Forskningsresultat har visat att små barn med normal förstaspråksutveckling får en bra och stabil grund för en andraspråksinläring. Detta gör att barn som har kunnat utveckla sitt teckenspråk väl har bättre förutsättningar att lära sig svenska och även andra språk. Detta är givetvis oerhört viktigt för all kunskapsinhämtning.

Det är i det dagliga samspelet med föräldrar, syskon och andra som barnet utvecklar sin personlighet och sin identitet. Förutsättningen är en fungerande kommunikation mellan föräldrar och barn. För föräldrar till döva, gravt hörselskadade och många dövblinda barn liksom för barnen själva innebär det behov av att behärska teckenspråk. Det gäller även syskon till barnet. Finns inget gemensamt språk kan man inte diskutera, argumentera och leka med varandra. Föräldrarna måste ofta agera tolk och medlare.

Utredaren har konstaterat att den utbildning i teckenspråk som ges inom landstingens habiliteringsansvar inte är tillräcklig för en bra kommunikation mellan barn och föräldrar. Utbildningar i teckenspråk inom reguljära utbildningssystem är inte uppbyggda utifrån föräldrarnas behov. Många remissinstanser har också understrukit detta i sina yttranden och därför välkomnat utredarens förslag till en samordnad utbildning i teckenspråk för alla föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk. Det stora sökandeintresset till plats inom pågående försöksverksamheter med koncentrerad teckenspråksutbildning för föräldrar till döva barn m.fl. visar på ett stort behov av sådana utbildningsmöjligheter.

Regeringen finner det angeläget att skapa möjligheter till att reguljär utbildning i teckenspråk anordnas för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation. I och med detta kan försöksverksamheterna med koncentrerad teckenspråksutbildning för föräldrar till döva barn m.fl. utvecklas samtidigt som de blir tillgängliga för fler. En svårighet i uppbyggnaden av en sådan utbildning är dock den stora

bristen på teckenspråklärare och lämpligt studiematerial. Utbyggnaden får därför ske successivt i takt med att lärartillgången kan lösas.

Staten bör även fortsättningsvis stödja utbildning i teckenspråk för föräldrar genom att särskilda medel ställs till förfogande såsom närmare redovisas i avsnitt 5.6. Det bör dock redan nu nämnas att förslaget inte avses innebära någon kostnadsökning för staten.

5 Statsbidrag till utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation

5.1 Systematiserad utbildning i teckenspråk

Regeringens förslag: Statligt stöd skall lämnas till TUFF-utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk.

Deltagarna förutsätts ha vissa förkunskaper för tillträde till TUFF-utbildningen.

Utredarens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser har en allmänt positiv inställning till utredarens förslag. Huvuddelen av instanserna påtalar behovet av en tydlig målbeskrivning av landstingens ansvar för den första utbildningen i teckenspråk för föräldrar.

Skälen för regeringens förslag: Att som vuxen lära sig teckenspråk är mycket svårt eftersom språket har en helt annan struktur och uppbyggnad än ett talat språk. Människors förmåga, dvs. den tid det tar att lära, växlar mellan olika personer oavsett vilket språk det gäller. Det är därför omöjligt att ange ett exakt antal timmar som föräldrar kan behöva för att obehindrat kunna kommunicera med sina barn på teckenspråk.

Utbildning i teckenspråk kan idag erhållas genom dels landstingens habilitering, dels de aktuella handikapporganisationerna i samverkan med studieförbund, dels försöksverksamheter med koncentrerad teckenspråksutbildning samt dels folkhögskolor och distansundervisning via Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH). Den främsta kritiken mot det nuvarande utbudet av teckenspråksutbildningar för föräldrar är bristen på en gemensam struktur. Den primära uppgiften är därför att se hur en gemensam struktur kan skapas för åtminstone delar av dagens utbud. En naturlig start för en sådan struktur är enligt regeringens mening den första utbildningen i teckenspråk (introduktionsutbildning) som ges inom ramen för landstingens habiliteringsansvar.

Regeringen finner det angeläget att en systematiserad utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk utvecklas. Den bör kunna delas in i tre delar, *introduktionsutbildning*, *TUFF-utbildning* och *efterföljande utbildningar*.

Landstingens habiliteringsansvar enligt HSL innebär en skyldighet att ta den första kontakten med en familj med ett dövt eller hörselskadat barn. Att bli förälder är i sig en omvälvande och krävande roll. Att som hörande få ett dövt barn medför ytterligare en mycket stor omställning som innebär att man behöver medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska stödinsatser. En inledande utbildning i teckenspråk är en del av stödet till familjen. Även om de största och kanske viktigaste insatserna av stöd till familjen sker när det konstaterats att barnet har ett funktionshinder gäller ingen övre åldersgräns hos barnet för landstingets ansvar för nödvändiga habiliteringsinsatser. Enligt regeringens uppfattning bör teckenspråksutbildning via landstingens habiliteringsansvar även i fortsättningen utgöra basen för utbildning i teckenspråk för föräldrar. Såväl utredaren som huvuddelen av remissinstanserna har påtalat den stora ojämnheten i omfattningen av den teckenspråksutbildning som ges genom landstingens habiliteringsansvar. Även regeringen finner det önskvärt med en jämnare nivå men anser att detta bör kunna åstadkommas genom samverkan mellan landstingen.

TUFF-utbildning

Efter att ha fått den utbildning som landstingen ger bör föräldrarna ges möjligheter att få en ytterligare utbildning i teckenspråk, TUFF-utbildning. Målet för denna bör vara att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling. För att säkerställa att utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva, gravt hörselskadade och många dövblinda barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation kommer till stånd, bör statsbidrag till anordnande av sådan utbildning införas. Bidrag bör också lämnas till vissa kostnader för att delta i TUFF-utbildningen. Denna utbildning bör utgå från att deltagarna har en kunskapsnivå i teckenspråk som innebär att de kan använda handalfabetet och kan använda teckenspråk i vardagssituationer.

Efterföljande utbildningar

TUFF-utbildningen bör kunna byggas på för att möta ytterligare behov. Denna *efterföljande utbildning* bör kunna ske inom redan befintliga system med indirekt statligt stöd nämligen studier i t.ex. studiecirkel, studier vid SSVH eller folkhögskola. Denna proposition berör emellertid enbart TUFF-utbildningen varför det inte finns anledning att närmare gå in på dem här.

För att tydliggöra sambandet mellan de tre olika delarna bör en samverkan ske mellan utbildningsanordnarna. Denna samverkan behandlas närmare under avsnitt 5.3. Regeringen anser i likhet med många remissinstanser, bl.a. Landstingsförbundet, att det är angeläget att den nya utbildningen kan påbörjas snarast möjligt. Den närmare utformningen liksom tidpunkten för införandet behandlas utförligare under avsnitten 5.2-5.5.

Regeringens förslag: Syftet med TUFF-utbildningen skall vara att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling.

Föräldrar till yngre barn skall prioriteras. Utbildningen skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern och genomföras inom loppet av fyra år.

Utbildningen skall vara sammanhållen, bestå av påbyggbara kurser och omfatta 240 timmar om 60 minuter.

Utredarens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredaren har dock föreslagit att barnen inte får ha fyllt 18 år. Utredaren har också pekat på att särskild uppmärksamhet behöver riktas på de behov av teckenspråksutbildning som föräldrar med invandrarbakgrund har.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser anser att någon övre åldersgräns inte skall finnas samt att särskilda insatser behöver ordnas för elever till föräldrar med invandrarbakgrund. Några remissinstanser har också menat att det är viktigt att en utbildning utformas för gruppen föräldrar till tal/språkstörda barn m.fl. dvs. barn som behöver tecken som stöd som komplement till talad svenska. Framför allt berörda handikapporganisationer anser att omfattningen 240 timmar är alltför liten.

Skälen för regeringens förslag: Syftet med den utbildning vi föreslår är att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling.

Målgruppen för den nu föreslagna utbildningen är föräldrar till barn som är beroende av kommunikation på teckenspråk. Med förälder bör likställas sådana personer som avses i 4 kap. 2 § första och andra styckena lagen (1962:381) om allmän försäkring, t.ex. den som en förälder är gift eller sammanboende med. I likhet med utredaren anser regeringen det viktigt att invandrarföräldrarnas speciella behov uppmärksammas.

Behovet av teckenspråksutbildning är naturligtvis allra störst när barnen behöver utveckla ett språk för att kunna förstå vad som händer, kunna delta i det sociala samspelet och få en egen identitet. En förutsättning är en fungerande kommunikation mellan föräldrar och barn. Föräldrarna måste få en chans att också vara den länk mellan språk och lärande som föräldrar är till hörande barn. Utbildningen skall därför i första hand erbjudas innan barnet nått skolåldern. Det innebär att föräldrar till yngre barn skall prioriteras. Den nu föreslagna utbildningen innebär en möjlighet för föräldrarna till en teckenspråksutbildning utifrån deras behov, men på grund av begränsat resursutrymme kan det visa sig att inte alla kan beredas plats direkt vid sökt tillfälle.

I mån av plats skall även föräldrar till barn som nått skolåldern eller övre tonåren kunna erbjudas utbildning. Till skillnad från utredaren anser regeringen att det inte är nödvändigt att sätta någon övre åldersgräns för

barnen för att föräldrarna skall kunna omfattas av utbildningen. Det är vidare en fördel, men skall inte vara något krav, om de första stegen i utbildningen kan erbjudas för utbildning av båda föräldrarna samtidigt.

Utbildningen föreslås utgöra en sammanhållen stegvis uppbyggd utbildning fördelad under högst fyra år och omfatta 240 timmar om 60 minuter. Vid bedömningen av omfattningen har vi utgått främst från vad som gäller inom försöksverksamheterna med koncentrerad utbildning i teckenspråk vid Solbacken och vid Härnösands folkhögskola, nämligen 240 timmar. En väl strukturerad utbildning bör kunna ge förutsättningar för goda kunskaper, metoder och verktyg för att genom egen träning och tillämpning vidareutveckla språket.

5.3 Utbildningens utformning

Regeringens förslag: Utbildningen skall anordnas på regional basis. Dessutom skall det finnas en anordnare med hela landet som upptagningsområde.

Utbildningen skall följa en plan som upprättats inom ramen för en fastställd ramkursplan.

Statens skolverk skall fastställa ramkursplan för utbildningen.

Utredarens förslag: Utbildningen skall planeras utifrån regionala behov och utformas i regional samverkan mellan utbildningsanordnare, landstingens pedagogiska hörselvård, berörda handikapporganisationer, berörda kommuner och kunskapscenter vid respektive specialskola. Utbildningen skall följa en av Skolverket fastställd ramkursplan. Innehåll och uppläggning skall utgå från ett föräldraperspektiv och kunna anpassas till deltagarnas teckenspråksnivå och till barnets ålder och utvecklingsnivå.

Remissinstanserna: Instämmer i utredarens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Enligt vad vi tidigare nämnt skall den nya utbildningen omfatta 240 timmar, vara sammanhållen, uppbyggd av påbyggbara kurser i flera steg och fördelade under högst fyra år. Som redan nämnts anser vi det vara en fördel om de första stegen i utbildningen kan erbjudas för utbildning av båda föräldrarna samtidigt. Eftersom inläring sker olika snabbt, måste det emellertid inför varje steg i utbildningen vara möjligt att indela i grupper efter kunskapsnivå. Den totala gruppen på utbildningsorten får därför inte vara för liten om detta skall vara möjligt.

Den aktuella målgruppen är inte så stor att underlag för utbildning i teckenspråk för föräldrar finns kontinuerligt lokalt eller i de flesta fall ens inom länet. Ett större upptagningsområde är därför nödvändigt. De fem statliga specialskolorna för döva har var sitt regionalt upptagningsområde som tillsammans täcker hela landet. Regionala kunskapscenter finns också kopplade till dessa specialskolor. Erfarenheterna från det samarbete som sker i verksamheterna runt dagens regionala kunskapscentra visar att de sammanlagda kunskaperna hos landstingens hörselvård, aktuella handikapporganisationer, kommunerna och de statliga specialskolorna är

mycket goda. Regeringen anser att specialskolornas upptagningsområden, i vart fall tills vidare, bör kunna vara naturliga upptagningsområden för utbildningen i teckenspråk för föräldrar. I vissa fall kanske inte ens det regionala upptagningsområdet ger tillräckligt underlag för denna utbildning. En riksrekryterande utbildningsanordnare vid sidan av dessa "regionala" upptagningsområden bör därför finnas. Denna kan utgöra en resurs också för de efterföljande kurser som bör finnas.

Regeringen finner det inte nödvändigt att bestämma antalet orter där utbildningen skall anordnas. I likhet med utredaren anser regeringen att någon folkhögskola i respektive regioner kan vara tänkbar utbildningsanordnare. Även andra anordnare som uppfyller kraven bör dock kunna komma i fråga. Det blir en fråga för den myndighet som skall besluta om statsbidrag till utbildningsanordnare. Myndigheten får vidare ansvara för att målsättningen att få en för landet heltäckande och jämförbar utbildning i teckenspråk för föräldrar uppfylls och kommer till stånd. Detta samtidigt som ett effektivt utnyttjande av tillgängliga resurser sker.

Regeringen delar utredarens uppfattning att flexibilitet bör vara utmärkande för utbildningens organisation. I en del fall kan därvid internatet vara den lämpliga formen. I andra fall där deltagarna kan företa dagliga resor kanske detta är att föredra.

En förutsättning för likvärdighet och kvalitet är att utbildningen bedrivs inom ramen för en ramkursplan. I likhet med utredaren och flertalet remissinstanser anser vi att Statens skolverk skall ta fram och fastställa denna ramkursplan. Det är därvid viktigt att verket samråder med utbildningsanordnare som ger teckenspråksutbildning för föräldrar men även sådana som ger efterföljande utbildningar. Varje utbildningsanordnare skall sedan utifrån ramkursplanen utarbeta en plan för utbildningen i fråga. Utbildningens innehåll och uppläggning skall utgå från ett föräldraperspektiv och bör kunna anpassas inte bara till föräldrarnas kunskapsnivå av teckenspråk utan också till barnets ålder och utvecklingsnivå. En förutsättning för god kvalitet är vidare att utbildningen ges av kompetenta lärare. Eftersom vuxna döva och hörsel-skadade är de viktigaste förmedlarna av dövas språk och kultur till såväl föräldrar som barn, är döva lärare särskilt betydelsefulla i undervisningen av föräldrar.

En ytterligare förutsättning för kvalitet innebär att anordnare av utbildningen skall representera varaktighet och ha kontinuerlig pedagogisk kompetens vad gäller utbildning i teckenspråk samt ha förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete. Vidare skall utbildningsanordnaren ansvara för kontinuerlig uppföljning och utvärdering av utbildningen.

Som tidigare nämnts är målet för utbildningen att ge förutsättningar för god kommunikation mellan föräldrar och barn. Något betyg efter genomgången utbildning skall inte ges eftersom målet är inte primärt att ge kompetens för vidare studier. Däremot skall kursdeltagarna kunna få ett intyg efter varje genomgången steg i utbildningen. Den som eventuellt vill ha ett formellt betyg kan genomgå prövning vid en gymnasieskola eller i komvux i C-språk.

5.4 Statsbidrag till kostnader för anordnande och deltagande i utbildning i teckenspråk för föräldrar, m.m.

Prop. 1996/97:162

Regeringens förslag: Statsbidrag skall lämnas för kostnader för dels anordnandet av utbildning, dels deltagandet i utbildning.

Statens institut för handikappfrågor i skolan skall besluta om och utbetala statsbidrag till utbildningsanordnare.

Centrala studiestödsnämnden skall besluta om och utbetala bidrag till deltagare i utbildningen.

Statens skolverk skall följa upp och utvärdera utbildningen samt utöva tillsyn över utbildningen.

Utredarens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Instämmer i huvudsak i utredarens förslag.

Skälen till regeringens förslag: Statsbidraget bör avse kostnader för att bedriva utbildningen. I det fall utbildningen anordnas vid internat bör också bidrag ges dels till kostnad för logi på internatet, dels till kostnader för barntillsyn/förskola/ fritidsverksamhet.

Det är vidare nödvändigt att föräldrarna kan få ett bidrag till kostnader för deltagande i utbildningen. Bidraget till föräldrarna bör avse dels kostnader för resor till och från utbildningsorten vid kurs i form av internatboende, dels en för alla föräldrar lika stor ersättning per timme för mistad arbetsförtjänst.

En av nackdelarna med nuvarande bestämmelser i förordningen (1992:925) om försöksverksamhet med studiesocialt stöd vid teckenspråksutbildning är att föräldrar som är egenföretagare inte kunnat få ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Utgångspunkt för bestämmelserna i förordningen är bestämmelserna om korttidsstudiestöd och internatbidrag i studiestödslagen (1973:349) och studiestödsförordningen (1973:418). Korttidstudiestöd kan endast lämnas till arbetstagare. Regeringen föreslår nu att bidraget till föräldrarna skall vara helt frikopplat från de nämnda studiestödsbestämmelserna. De närmare bestämmelserna om statsbidraget bör återfinnas i en särskild förordning.

Som tidigare sagts skall Skolverket fastställa den ramkursplan som skall gälla för utbildningen. Kontinuerlig uppföljning och utvärdering skall göras av varje utbildningsanordnare. Vidare skall en oberoende uppföljning och utvärdering göras enligt utredarens förslag efter en period av fyra år. Flera remissinstanser har tillstyrkt detta. Skolverket har föreslagit att verket får i uppdrag att göra denna uppföljning och utvärdering. Eftersom uppföljning och utvärdering av utbildning är en av Skolverkets uppgifter finner regeringen det naturligt att verket också får i uppdrag att följa upp och utvärdera denna utbildning liksom att utöva tillsyn. Regeringen delar utredarens uppfattning att Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) skall administrera statsbidraget till utbildningsanordnarna. SIH besitter sakkunskap på teckenspråksområdet och har dessutom ett väl utvecklat kontaktnät med aktuella organisationer och anordnare av teckenspråksutbildning. En samordning med resurstilldelningen för utbildning i teckenspråk för syskon underlättas också på detta sätt.

Regeringen delar utredarens uppfattning att den bästa kunskapen om geografiska förutsättningar och föräldrarnas behov finns på nära håll. Regeringen föreslår att den som anser sig uppfylla villkoren för att anordna utbildningen skall lämna ansökan till SIH. Innan institutet beslutar om statsbidraget skall dock samverkansgruppen vid kunskapscentret i varje region ha fått yttra sig över ansökning som gäller utbildning för föräldrarna i regionen. Som tidigare nämnts skall SIH vid sin prövning av ansökningarna beakta att det blir utbildningar i teckenspråk för föräldrar som täcker hela landet. Vidare skall SIH också kontrollera att de olika anordnarna har en jämförbar nivå för de olika stegen i utbildningen.

Ersättning till kursdeltagaren bör liksom i dag prövas och utbetalas av Centrala studiestödsnämnden.

5.5 Finanisering och genomförande

Regeringens förslag: Utbildningen i teckenspråk för föräldrar till döva och hörselskadade barn som är beroende av teckenspråk får börja genomföras successivt fr.o.m. den 1 januari 1998.

Utredarens förslag: Förslaget till utbildning genomförs snarast möjligt och nuvarande försöksverksamheter upphör.

Remissinstanserna: Instämmer med utredarens förslag.

Skälen till regeringens förslag: Medelsramen för såväl den nya utbildningen som utbildning inom de successivt avslutande försöksverksamheterna utgörs av medel under nuvarande utgiftsområde 15 anslaget A 4. Timersättning vid vissa vuxenutbildningar, anslagsposten 2 Studiesocialt stöd vid vissa kurser i teckenspråk.

I likhet med utredaren anser regeringen att det är viktigt att den nya utbildningen kan starta så snart som möjligt. Vi föreslår således att den nya utbildningen får införas successivt med början fr.o.m. den 1 januari 1998. Hur snabbt genomförandet kan ske är naturligtvis beroende på dels i vad mån utbildningsanordnarna har beredskap att utforma en sådan utbildning, dels tillgången på lärare. De föräldrar som påbörjat utbildning inom de koncentrerade teckenspråksutbildningarna vid Solbacken och i Härnösand bör få avsluta sin utbildning men denna bör så långt möjligt samordnas med den nya TUFF-utbildningen. Någon nyintagning inom ramen för försöksverksamheterna bör dock inte få göras fr.o.m. 1998. I likhet med utredaren och flertalet remissinstanser beräknar vi att ca 900 föräldrar årligen kommer att omfattas av den nya TUFF-utbildningen vid full utbyggnad.

6 Lärare i teckenspråk, utveckling av studiematerial och pedagogiskt utvecklingsarbete m.m.

Prop. 1996/97:162

Regeringens bedömning: En särskild kartläggning och analys bör genomföras av behoven av lärare i teckenspråk inom olika utbildningsformer.

Kartläggningen bör också omfatta behovet av teckenspråkstolkar.

Utredarens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: I stort sett alla remissinstanser understryker bristen på teckenspråklärare, studiematerial och behov av åtgärder.

Skälen till regeringens bedömning: Tillgång på utbildade lärare är en förutsättning för genomförandet av den nya TUFF-utbildningen fullt ut. Samtidigt behövs utbildade lärare i teckenspråk även i andra sammanhang i grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning och för utbildning av teckenspråkstolkar. Det behövs också andra personer än lärare kunniga i teckenspråk.

Regeringen avser att ge SIH och Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (TÖI) ett gemensamt uppdrag att i samråd med berörda myndigheter och organisationer kartlägga och analysera behoven av lärare och andra personer kunniga i teckenspråk inom olika utbildningsformer.

Inom teckenspråksområdet är behovet av studiematerial stort inom alla utbildningsformer och det finns ett stort behov av utveckling av nya och bättre läromedel och av samordning inom området. Enligt regeringens uppfattning är det viktigt att ett utvecklingsarbete med denna inriktning påbörjas. I ett sådant utvecklingsarbete bör också möjligheterna att tillämpa ny teknik på läromedelsområdet belysas. Det är särskilt viktigt att handikapporganisationerna ges tillfälle att delta i detta arbete. Regeringen avser därför att avsätta medel ur Allmänna arvsfonden för att påskynda bl.a. utvecklingsarbete inom området.

Regeringen inser svårigheterna i uppbyggnaden av utbildningen till följd av bristen på teckenspråklärare och lämpligt studiematerial. Utbyggnaden får emellertid ske successivt i takt med att lärartillgången kan lösas.

Riksdagen har givit regeringen till känna att en samlad översyn bör göras av utbildningarna för vuxna inom teckenspråksområdet. Vid översynen bör förutsättningslöst prövas om och på vilket sätt den yrkesförberedande utbildningen i teckenspråk bör förändras och förbättras och vilka förändringar som behöver göras när det gäller utbildningen av teckenspråks/dövtolkar, teckenspråklärare m.m. Vidare bör prövas i vilken utsträckning teckenspråksutbildningarna inom folkhögskolan och högskolan bör samordnas (bet. 1996/97:KrU9, rskr. 1996/97:229).

Regeringen anser att som ett första steg i denna översyn bör det ovan aviserade uppdraget till SIH/TÖI om kartläggning också omfatta behovet av teckenspråkstolkar. När resultatet av denna kartläggning föreligger

7 Teckenspråk som kärnämne

Regeringens bedömning: Vid riksgymnasiet för döva bör teckenspråk vara ett kärnämne. Vidare bör svenska för döva och engelska för döva utgöra kärnämnen och vara alternativ till ämnena svenska respektive engelska. På samma sätt bör B-språk för döva och C-språk för döva få utgöra alternativ till respektive kurs.

Skolverkets förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Skälen för regeringens bedömning: De bestämmelser som gäller gymnasieskolan skall tillämpas även för utbildning vid riksgymnasiet för döva i Örebro (RGD) om inte annat särskilt anges i 9 kap. gymnasieförordningen (1992:394). Enligt 7 § samma kapitel får styrelsen för utbildningen i Örebro kommun besluta att utbildningstiden förlängs för de elever som behöver det. Det tillämpas på så vis att alla elever på RGD går fyra år.

Undervisning i svenska för döva måste utgå från att eleverna har teckenspråket som sitt första språk. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) slås fast att specialskolan ansvarar för att varje döv eller hörselskadad elev efter genomgången specialskola är tvåspråkig, dvs. kan avläsa teckenspråk och läsa svenska samt uttrycka tankar och idéer på teckenspråk och i skrift samt kan kommunicera i skrift på engelska. Det är i första hand genom undervisningen i teckenspråk som eleverna ges den språkliga självkänsla och språkliga identitet som varje individ behöver för sin allsidiga utveckling. Undervisning i teckenspråk ökar elevernas medvetenhet och kunskaper om det egna språket och stödjer härigenom deras utveckling mot aktiv tvåspråkighet. Regeringen anser det viktigt att eleverna vid RGD ges möjligheter till fortsatt utbildning i teckenspråk också i gymnasieskolan. Regeringen avser därför att införa teckenspråket som kärnämne vid RGD inom ramen för den studietid som gäller vid RGD.

Ämnet svenska för döva skiljer sig med nödvändighet till form och innehåll både från svenska som modersmål och från svenska som andra språk. Undervisningen kan inte bygga på tal och hörsel. Den måste istället utgå från att döva elever uppfattar och lär sig språk via synen. Läs- och skrivkunnighet står för något annat än vad det begreppet vanligen innebär. Eftersom döva inte kan utgå från det talade språket är läsinläring och svenskinläring i grunden samma sak för dem. Undervisningen måste inriktas mot att väcka och vidmakthålla elevernas intresse för att själva ta aktiv del av skriven svenska i olika former också utanför klassrummet och undervisningen. Den kan inte utgå från att eleverna får möjligheter att utveckla sina svenskkunskaper i naturlig direktkommunikation med andra utanför klassrummet. Eleverna måste få

insikt om att de själva måste ta ansvar för en stor del av sin svenskinläring om de skall uppnå tvåspråkighet. Prop. 1996/97:162

I likhet med vad som gäller för specialskolan, varifrån eleverna till RGD rekryteras, bör särskilda kursplaner i språk fastställas för denna grupp elever. Kurserna i svenska och engelska bör fastställas som alternativa kärnämneskurser. Regeringen anser att språk vid RGD skall kunna erbjudas eleverna som alternativa kurser benämnda svenska för döva, engelska för döva etc.

Utredningen om funktionshindrade elever i skolan (dir. 1995:134) omfattar också utbildning vid riksgymnasiet för döva i Örebro. Ytterligare förändringar kan komma att aktualiseras när utredningen slutfört sitt arbete.

Sammanfattning av betänkandet TUFF - Teckenspråksutbildning för föräldrar (SOU 1996:102)

Prop. 1996/97:162
Bilaga 1

Allmänt

Utgångspunkten för utredarens förslag har varit alla barns rätt till föräldrar som kan ge dem god vård, omsorg och stöd för deras utveckling. Denna grundläggande rättighet innebär bl.a. att barn och föräldrar skall ha möjlighet att kommunicera med varandra på ett språk som båda förstår. Är barnet dövt måste föräldrarna ha möjlighet att lära sig teckenspråk.

Redovisade erfarenheter och synpunkter har gett utredaren en bild som visar att problemen i dag inte främst består i brist på utbildning utan brist på god bildning. Det saknas struktur och kontinuitet i uppbyggnaden. Det är brist på utbildade lärare och på studiematerial. Kursplaner och utvärderingar saknas. Utvecklingsarbete behövs vad gäller metodik, pedagogik och läromedel.

Försöksverksamhet har redan bedrivits inom området. Den grund för ställningstaganden som försöksverksamheter i allmänhet förväntas ge har emellertid inte varit för handen. Det är stora skillnader i ekonomiska villkor mellan pågående försöksverksamheter och annan utbildning. Skillnaderna gäller såväl för föräldrarna som för utbildningsanordnarna. Erfarenheter från försöksverksamheterna och i övrigt tyder på att invandrarföräldrar i mycket liten omfattning deltar i gängse kurser. Särskilda insatser har därför gjorts för dem via specialskolorna.

Utredarens syfte med förslaget har varit att skapa en strukturerad och konkret utbildningsmodell, inom den givna ekonomiska ramen, som är möjlig att följa upp och utvärdera. Vägledande har varit att erbjuda samtliga föräldrar en viss mängd sammanhållen utbildning i teckenspråk. Så är i dag inte fallet.

Den föreslagna utbildningen kallas TUFF-utbildning (Teckenspråks-UtbildningFörFöräldrar) och innebär att ett statsbidrag inrättas för utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva barn m.fl.

Målgrupp, antal, syfte

Utbildningen skall erbjudas föräldrar till barn som är beroende av kommunikation på teckenspråk. Detta torde enligt utredarens bedömning innebära totalt 900 föräldrar i utbildning per år vid fullt utbyggd organisaton. Utredaren understryker vikten av att invandrarfamiljer med döva barn erbjuds utbildning i teckenspråk på ett sätt som svarar mot deras speciella behov. Behov av teckenspråk kan också finnas för talskadade och språkstörda barn, barn med försenat tal eller barn med utvecklingsstörning och som har stora svårigheter i eller saknar kommunikation. I dessa fall torde det dock huvudsakligen vara fråga om att använda tecken från teckenspråket som stöd för talad och/eller skriven

svenska. Utbildning för dessa föräldrar bedöms dock kräva en annan inriktning än den som uppdraget avsett.

Syftet med utbildningen är att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling. Föräldrar till yngre barn skall prioriteras. Utbildningen skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern och genomföras inom loppet av fyra år. Utbildningen skall även kunna erbjudas föräldrar till barn som blir beroende av teckenspråk senare i barn- och ungdomsåren dock senast tills barnet fyllt 18 år. Båda föräldrarna bör om möjligt beredas möjlighet att följa utbildningen tillsammans.

Omfattning, uppläggning och kvalitet

Utbildningen skall vara sammanhållen och bestå av påbyggbara kurser i flera steg som fördelas över 4 år och omfatta totalt 240 timmar (om 60 minuter). Utbildningen skall vidare bygga på den introduktion i teckenspråk som landstingen inom ramen för sitt habiliteringsansvar erbjuder föräldrar.

Utbildningen skall planeras utifrån regionala behov och utformas med flexibilitet och i regional samverkan mellan utbildningsanordnare, landstingens pedagogiska hörselvård, brukarorganisationer, berörda kommuner och kunskapscenter vid respektive specialskola. Utbildningen skall följa en av Skolverket fastställd ramkursplan. Innehåll och uppläggning skall utgå från ett föräldraperspektiv och kunna anpassas till deltagarnas teckenspråksnivå och till barnets ålder och utvecklingsnivå.

Statsbidrag till anordnande av utbildning, ersättning till föräldrarnas kostnader i samband med utbildningen, utbetalande myndighet

Två av de viktigaste förutsättningarna som måste vara uppfyllda för att teckenspråksutbildning för föräldrarna skall komma till stånd är att den som anordnar utbildningen har reella ekonomiska förutsättningar att bedriva verksamheten samt att de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är sådana att föräldrarna också kan och vill välja utbildningen. Det främsta målet har varit att säkerställa att alla föräldrar kan erbjudas en likvärdig utbildning. Kostnaderna skiljer sig betydligt beroende på hur utbildningen arrangeras.

Visst bidrag skall också kunna utgå till utbildningsanordnare som erbjuder barntillsyn och logi.

Ersättning för vissa resekostnader och förlorad arbetsförtjänst bör i förekommande fall kunna utgå till den som deltar i TUFF-utbildning för vilken statsbidrag utgår.

Förslaget innebär på sikt att TUFF-utbildning kommer att vara den enda som ger någon form av ersättning till föräldrarna. Andra former av temautbildning eller liknande faller utanför. Det finns emellertid i dag möjlighet att få korttidsstudiestöd och internatersättning vid studier som syftar till att utveckla handikappades färdigheter och kunskaper om

handikappet. Enligt CSN:s anvisningar kan sådant stöd utgå vid utbildningar som främst vänder sig till handikappade och deras anhöriga. Denna möjlighet förutsätts komma att kvarstå och alltså liksom hittills kunna utnyttjas vid olika temakurser etc. för föräldrar.

Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) föreslås besluta om statsbidrag till utbildningsanordnarna och Centrala studiestödsnämnden (CSN) föreslås besluta om ersättningar till föräldrarna.

Kostnadsberäkning.

Beräkningarna bygger på totalt 880 föräldrar vid fullt utbyggd organisation. Ersättning för mistad lön har beräknats med 75 kr per timme. Resersättning har beräknats utgå med 13 kr per mil för högst fyra tur- och returesor à 40 mil med egen bil. Ingen ersättning utgår vid dagliga resor. Eventuellt logi förutsätts vanligen lösas kollektivt genom utbildningsanordnarens försorg.

Utifrån ett antagande att hälften av föräldrarna erbjuds internatutbildning, 380 erbjuds utbildning under ett par förlängda veckoslut per år och ca 60 erbjuds utbildning under kvällar och helger på pendlingsavstånd till hemmet, leder till följande kostnader vid fullt utbyggd organisation.

<i>Bidrag till anordnande av utbildning</i>	mkr
• Utbildningskostnader (lärarlöner, administration, uppföljning etc.) inklusive medel för central förvaltning	2,7
• Barntillsyn	1,1
• Logi	2,7
 <i>Bidrag till kursdeltagarnas kostnader</i>	
• Ersättning för mistad lön	3,2
• Resekostnader	0,6
• Summa	10,3

Beräkningen innebär i enlighet med utredarens förslag att statsbidrag om 6,5 miljoner kronor fördelas via SIH för utbildningskostnader m.m. och 3,8 miljoner kronor av CSN för vissa ersättningar för kursdeltagarnas kostnader.

Genomförande, uppföljning

Förslaget om TUFF-utbildning bör genomföras snarast möjligt och nuvarande försöksverksamheter upphöra. Detta innebär att nuvarande förordning (1992:925) om försöksverksamhet med studiesocialt stöd vid teckenspråksutbildning (TU-stöd) skall upphöra och ersättas av en särskild förordning om vissa statsbidrag till utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av kommunikation på teckenspråk.

TUFF-utbildningen skall följas upp kontinuerligt för att sedan utvärderas. Med hänsyn till att uppläggningsen av utbildningen kan innebära en

genomströmningstakt på 4 år bör en utvärdering ske med samma tidsintervall.

Prop. 1996/97:162
Bilaga 1

Tillgången på lärare och läromedel m.m.

Utredaren föreslår att en kartläggning och analys genomförs av behoven av lärare i teckenspråk inom olika utbildningsformer, att frågan om studiematerial i teckenspråk främjas genom ett samordnat utvecklingsprojekt, att behovet av att utveckla pedagogik och metodik uppmärksammas och stimuleras och att anslag till utbildning för syskon till döva barn på sikt förs samman med anslaget till TUFF-utbildning.

Sammanställning av remissinstanser och yttranden över betänkandet TUFF - Teckenspråksutbildning för föräldrar (SOU 1996:102)

Prop. 1996/97:162
Bilaga 2

I Remissinstanser

Yttranden har kommit in från Socialstyrelsen (SoS), Handikappombudsmannen (HO), Barnombudsmannen (BO), Nämnden för vårdartjänst(NV), Statskontoret, Riksrevisionsverket (RRV), Statens skolverk, Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH), Centrala studiestödsnämnden (CSN), Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), Stockholms universitet, Göteborgs universitet, Högskolan i Örebro, Mitthögskolan, Statens Invandrarverk (SIV), Folkbildningsrådet, Landstingsförbundet, Stockholms läns landsting, Bohuslandstinget och Landstinget i Älvsborgs län, Örebro läns landsting, Landstinget i Dalarna, Landstinget Väster-norrland, Västerbottens läns landsting, Norrbottens läns landsting, Gotlands kommun, Halmstads kommun, Arvika kommun, Mora kommun, Umeå kommun, Vilhelmina kommun, Kiruna kommun, Haparanda kommun, Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn, Sveriges Dövas Riksförbund, Hörselskadades Riksförbund, Stockholms Dövas Förening, Föreningen för hörselskadade och döva barn med familjer, Föreningen Sveriges Dövblinda, Sveriges Psykologförbund, Sveriges Läkarförbund, Svenska Logopedförbundet, Hörselvårdskonsulenternas förening, Birgittaskolan, Kristinaskolan, Manillaskolan, Vänerskolan, Åsbackaskolan, Östervångsskolan (med bifogat yttrande av Föräldraföreningen vid skolan), Hällsboskolan, Tomtebodaskolans resurscenter, Härnösands folkhögskola, Västanviks folkhögskola, Nordiska folkhögskolan i Kungälv, Väddö folkhögskola, Önnestads folkhögskola, AMU-Hadar i Malmö, Statens skolor för vuxna i Härnösand och Utredningen om funktionshindrade elever i skolan (U 1995:14).

Dessutom har yttranden kommit in från Sveriges Förstadielärares förening, Yrkesföreningen socionomer för döva och hörselskadade, Föreningen för utvecklingsstörda barn, FamiljeResursen, och Afasi-förbundet i Sverige.

II Yttranden

Allmänt

Huvuddelen av remissinstanserna är allmänt positiva till utredarens förslag.

Socialstyrelsen (SoS), Landstingsförbundet och Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) finner det angeläget att förslaget snarast genomförs. *Barnombudsmannen (BO)* anser att utredningens syfte med utbildningen i alltför hög grad utgår från ett föräldraperspektiv istället för i det enskilda

barnets behov av kommunikation. *Statskontoret* anser det angeläget att en tydlig ansvarsfördelning för föräldra- och syskonutbildning mellan staten och landstingen görs.

Prop. 1996/97:162
Bilaga 2

Centrala studiestödsnämnden (CSN) anser att en regionalt förankrad grundkurs av TUFF-modell är att föredra framför dagens säs emellan oberoende utbildningar.

Målgrupp, antal, syfte

Flertalet remissinstanser tillstyrker utredarens förslag. Därutöver anser *BO*, *Skolverket*, *Statens invandrarverk (SIV)* och *Stockholms läns landsting* att särskild uppmärksamhet måste riktas mot föräldrar med invandrarbakgrund. *SoS* saknar en analys över andra nära personer, än syskons, betydelse för barns utveckling och föreslår att en analys görs av möjligheten av en utvidgning till ytterligare grupper lämpligen i samband med den uppföljning som utredningen föreslår efter fyra år. *SoS* anser det vidare viktigt att uppmärksamma behovet av stödåtgärder för att utveckla kommunikationsmöjligheter mellan föräldrar och talskadade och språkstörda barn, barn med försenat tal eller barn med utvecklingsstörning. *CSN* anser att målgruppen bör utökas till alla som har en bestående kontakt med ett dövt eller hörselskadat barn och menar att merkostnaderna ryms inom tillgänglig medelsram. Alternativet är att personer utöver föräldrakretsen söker korttidsstudiestöd och internatbidrag för s.k. handikappstudier (teckenspråksutbildning) men då krävs att TUFF-utbildningen samtidigt är en samverkanskurs med folkhögskola eller en studiecirkel. Följden av nuvarande regler blir att personer äldre än 64 år inte kan få ersättning för merkostnader för kost och logi. *CSN* bedömer, utifrån det antal föräldrar (723 st. under 1995/96) som fått stöd för utbildning i teckenspråk, att det av utredaren beräknade antalet föräldrar t.o.m. kan rymma utbildning också för syskon, far- och morföräldrar. *CSN* anser vidare det inte skall finnas någon åldersgräns för rätt till utbildning. *Stockholms universitet* (Institutionen för lingvistik) anser att samhällets ansvar för föräldrars teckenspråksutbildning inte bör begränsas till barnets förskoleperiod. Göteborgs universitet understryker vikten av att inte 'hörselskadeföräldrar' utestängs från teckenspråksutbildning med hänvisning till att deras barn har hörselrester.

Omfattning, uppläggning, kvalitet, statsbidrag till utbildningsanordnare, ersättning till föräldrar för kostnader vid utbildning och administration

Många remissinstanser bl.a. *HO*, *BO* och *Folkbildningsrådet* är tveksamma till om de föreslagna 240 timmarna är tillräckliga för att nå de mål som angivits för utbildningen. *NV* och *SIH* anser att 240 timmar under en 4-årsperiod bör vara ett minimum. Förslaget om en ramkursplan och att utbildningsanordnarna åläggs att inom ramkursplanen utforma en egen plan för utbildningen stöds av remissinstanserna.

SoS påpekar att den basutbildning som ges av landstingen inom deras habiliteringsansvar varierar starkt. Enligt *SoS* är det därför viktigt att följa upp hur basutbildningen utvecklats i olika landsting i samband med

uppföljningen om fyra år. *HO* anser också att det vore bättre om ingen fast tidsgräns fanns utan föräldrarna skulle få rätt till utbildning i den omfattning som behövs för att uppnå målet. *BO* delar utredningens uppfattning att utbildningen bör genomföras innan barnet nått skolåldern. *NV* anser att det vore önskvärt med någon form av norm för ett visst timantal eller krav på en kunskapsnivå för en basutbildning eftersom det är viktigt att TUFF-utbildning kan ges med kvalitet och omfattning som är likvärdig över landet. *NV* förutser vidare begränsade möjligheter för föräldrarna till ytterligare utbildning efter TUFF-utbildningen. *Statens skolverk* tillstyrker förslaget vad gäller omfattning, uppläggning och kvalitet.

Stockholms universitet tillsammans med särskilda yttranden av institutionerna för lingvistik, för nordiska språk och pedagogiska institutionen menar att omfattningen 240 timmars undervisning är helt otillräcklig. *Högskolan i Örebro* föreslår att istället för TUFF inrättas ett kurspaket som omfattar grundutbildning progressivt uppbyggd i 12 steg följt av 4 stegs vidareutbildning och därefter ytterligare steg efter individuell bedömning av sökande.

Utredningens förslag att utbildningen skall planeras med flexibilitet och att den skall genomföras regionalt liksom att Västanviks folkhögskola bör svara för en riksrekryterande del av TUFF-utbildning tillstyrks av huvuddelen av remissinstanserna bl.a. *NV*, *Skolverket*, *SIH* och *Folkbildningsrådet*.

NV förordar att en statlig myndighet inom vuxenutbildningsområdet får i uppdrag att pröva en särskild administrativ lösning under tiden som en lösning på längre sikt kan bli möjlig för TUFF-utbildning för föräldrar. Det långsiktiga perspektivet menar *NV* innesluter såväl ekonomisk ersättning för barn och föräldrar t.ex. inom ramen för tillfällig föräldrapenning som en uppbyggnad av hela verksamheten med TUFF-utbildning. Under ett uppbyggnadsskede förordar *NV* att samordningsansvaret läggs på en myndighet och gäller såväl ekonomiskt stöd till föräldrar som till utbildningsanordnare, utarbetande av ramkursplan och samordning av utvecklingsarbete och information. Arbetet bör vidare ske i samråd med berörda handikapporganisationer. *RRV* ställer sig tveksam till förslaget om delat ansvar för planering och genomförande av TUFF-utbildning. Det kan vara osäkert att den regionala samrådsgruppens sammansättning och föräldraorganisationens medverkan alltid utgör en tillräcklig garanti för att utbildning kommer till stånd. *RRV* anser därför att ett formellt ansvar bör läggas på någon av aktörerna samt att flera organisatoriska modeller skall finnas.

Skolverket föreslår att verket får i uppdrag att fastställa den föreslagna ramkursplanen. Verket anser det vidare angeläget att TUFF-utbildningen utvärderas enligt utredarens förslag och föreslår att verket får i uppdrag att göra utvärderingen. Däremot föreslår verket att ansvarsfrågor som rör organisation, finansiering, information samt utveckling av läromedel, pedagogik och metodik hänvisas till *FUNKIS*-kommittén för vidare utredning. Enligt *SIH* är det viktigt med tydliga krav på utbildningsanordnaren och att utbildningen anordnas i nära samråd med den regionala samverkansgruppen. *SIH* lyfter vidare fram de samordningsvinster som erhålls om TUFF-utbildningen och teckenspråksutbildning

för syskon och barn till döva kopplas ihop. SIH finner det vara bra att SIH skall administrera ansökningarna från presumtiva utbildningsanordnare vilket innebär att bedöma kriterier, svara för uppföljning och utvärdering och främja pedagogiskt och metodiskt utvecklingsarbete inom området. SIH instämmer med utredarens förslag att CSN med sin erfarenhet föreslås hantera ersättning till föräldrar. Den avsatta medelsramen anses otillräcklig och därför bör finansieringen ske på sådant sätt att det kan samfinansieras med andra liknande anslag.

CSN tolkar förslaget så att för tema- eller föräldrautbildning vid sidan av TUFF förutsätter tillgång till ordinarie korttidsstudiestöd och internatbidrag. CSN befarar att en sådan ordning skapar mer missförstånd än klarhet och menar därför att all föräldrautbildning skall rymmas inom ett regelverk och förutsätter att medel ur anslaget för korttidsstudiestöd kan tillföras TUFF-anslaget. Slutligen anger CSN att erfarenheterna av Solbackenprojektet och den s.k. Norrlandsmodellen att sammanhållna utbildningar medför en effektivare studiestödshantering. När det gäller ersättning till föräldrar anser CSN att det finns anledning att överväga en höjning av ersättningen för inkomstbortfall och för internatkostnader eftersom dessa varit oförändrade sedan 1995 resp. 1994. CSN tillstyrker den föreslagna fördelningen av anslaget mellan CSN och SIH.

TÖI ifrågasätter den gjorda kostnadsberäkningen som bygger på en grundfinansiering hos utbildningsanordnaren. TÖI stöder förslaget att SIH får ansvaret för utbildningen trots att det innebär en fjärde myndighet som kan komma att fördela medel till folkbildningen. *Stockholms universitet* (Institutionen för Lingvistik) saknar förslag om ansvar för att sådana kurser verkligen kommer till stånd. Institutionen för nordiska språk välkomnar en skärpning av kvalitetskraven och understryker behovet av en anknytning till aktuell forskning. Vidare anser institutionen den finansiella ramen vara otillräcklig. Den sammanlagda kostnaden för utbildning måste relateras till de vinster en god föräldrautbildning ger på sikt. *Högskolan i Örebro* anser att bristen på anknytning till universitet och högskola i förslaget är olycklig. Vidare anser högskolan att ansvaret för utbildning har sin naturliga hemvist i väl fungerande kunskapscenter. Vad gäller administration anser högskolan att det inte finns några skäl att bygga upp lokala administrativa funktioner. SIV instämmer i utredningens förslag att det behövs regionala planer i vilka det framgår hur samtliga föräldrars behov av utbildning skall tillgodoses. Verket betonar också vikten av uppföljning av de regionala planerna och återkommande utvärdering av undervisningens resultat.

Folkbildningsrådet anser att studieförbundens roll bör stärkas genom att de kan utgöra en resurs för att genomföra vissa förberedande och kompletterande utbildningsinsatser i anslutning till TUFF-utbildningarna. Enligt rådet bör vidare Nämnden för vårdartjänst vara central myndighet för utbildningen. Rådet föreslår att det uppdras åt en myndighet som får det centrala planeringsansvaret att i samband med fastställandet av ramkursplaner m.m. samråda med studieförbunden om i vilken mån vissa delar av cirkelverksamheten i teckenspråk kan anses som en direkt förberedande och kompletterande del av TUFF. *Stockholms läns landsting* ser det som ett välkommet förslag att med hjälp av statsbidrag

permanent bidra till att tydliggöra ansvaret för teckenspråksutbildning för vuxna personer med döva barn och erbjuda en genomtänkt utbildning. Landstinget instämmer med utredarens bedömning att en enskild kommun inte kan ha tillräckligt underlag för att kunna anordna en sammanhållen teckenspråksutbildning för föräldrar och menar dessutom att inte ens ett landsting, annat än i undantagsfall som Stockholm, har det. Landstinget finner vidare gjorda kostnadsberäkningar vara realistiska.

BO menar att det finns risk med utredningens förslag att åtminstone en av föräldrarna inte väljer att genomgå utbildningen eftersom förslaget inte ger full kostnadstäckning. Det finns också risk att en del familjer tvingas avstå av ekonomiska orsaker vilket är oacceptabelt.

NV är tveksam till om ett förslag om samma ersättning till alla föräldrar på ett bättre sätt svarar mot föräldrarnas behov och menar att eftersom gruppen är så liten borde en för ändamålet särskild modell kunna prövas som ger underlag för en lösning på längre sikt. *Statskontoret*

instämmer i att alla föräldrar som deltar i teckenspråksutbildning bör ha likartade regler för ersättning. *Statskontoret* föreslår att ersättningen på lång sikt ges inom ramen för vårdnadsbidraget vilket skulle innebära att kostnader förknippade med ett handikappat barn samordnas i en ersättningsform vilket skulle skapa en enhetlig och effektiv handläggning. *Högskolan i Örebro* föreslår att för varje barn skall finnas en öronmärkt summa pengar/år att användas av föräldrar och syskon i samband med teckenspråkskurser.

Lärare i teckenspråk, pedagogisk utveckling

Många remissinstanser bl.a. *BO*, *Skolverket*, *SIH*, *Göteborgs universitet*, *Folkbildningsrådet* och *Stockholms läns landsting* understryker behovet av att läromedel inom området utvecklas, att pedagogik utvecklas och att metodik stimuleras.

SIH anser när det gäller utveckling av läromedel att det är viktigt med samordning mellan olika aktörer. Detta gäller också pedagogiskt utvecklingsarbete. *SIH* finner det särskilt angeläget att anknyta till forskningen då teckenspråk är ett relativt nytt område. *TÖI* redovisar att behovet är stort av utveckling av läromedel i teckenspråk såväl inom vuxenutbildning som ungdomsskola. *SIH* bör få ansvar att tillsammans med berörda vuxenutbildningsanordnare ta fram sådana läromedel. En kartläggning och analys av vilken kompetens lärare behöver för olika teckenspråksutbildningar för barn och vuxna, hur utbildningarna skall se ut och vem eller vilka som skall ansvara för sådana är av stor betydelse även för *TÖI*. *Högskolan i Örebro* anser att en myndighet bör få ett konkret utredningsuppdrag att genomföra en kompetensanalys vad gäller lärare i teckenspråk.

Teckenspråk för syskon

BO poängterar vikten av att också syskon ges möjlighet att delta i teckenspråksutbildning och delar därför förslaget att sammanföra medlen för teckenspråksutbildningen för syskon med medlen för TUFF-

utbildning. *SIH* anser att det på sikt finns skäl att sammanföra medlen för teckenspråksutbildning för syskon med anslaget till TUFF-utbildning. Prop. 1996/97:162
Bilaga 2

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 maj 1997

Närvarande: statsrådet Hjelm-Wallén, ordförande, och statsråden
Uusmann, Ulvskog, Johansson, Östros

Föredragande: statsrådet Johansson

Regeringen beslutar proposition 1996/97:162 Utbildning i teckenspråk
för vissa föräldrar m.m.